

Industrins internationalisering: Drivkrafter och verkningar

av Birgitta Swedenborg

Nationella företags internationella verksamhet har varit föremål för ett omfattande studium i olika länder under de senaste tio åren. Denna verksamhet har utmanat utrikeshandelsteorin som i sin traditionella utformning inte kan förklara det stora dubbelriktade flödet av produktionsfaktorer över nationsgränserna. Det har också utgjort en utmaning för de politiska beslutsfattare som tvingats ta ställning till om de skall tillåta eller kontrollera företagens snabbt växande multinationella verksamhet.

Dessa frågor är också ämnet för en nyligen avslutad studie inom IUI,¹ som på grundval av unika data över svenska industriföretags utlandsinvesteringar analyserar bestämningsfaktorerna till företagens utlandsproduktion och effekten på hemlandets export av att företagen tillåts producera utomlands.

Svenska utlandsinvesteringar i ett internationellt perspektiv

Svensk industri bedriver en i förhållande till sin storlek mycket omfattande produktion i utlandet. År 1974 uppgick antalet anställda i industrins utländska produktionsbolag till 24 % av industrins sysselsättning i Sverige. Det betyder att svensk industri är mer "multinationell" än dess bättre kända motpart i USA.

Tidigare undersökningar av utlandsproduktionens bestämningsfaktorer har nästan uteslutande baserats på data för amerikanska företags investeringar i utlandet, eftersom jämförbara data inte har existerat för andra länder. Följaktligen har man sökt förklaringar till utlandsinvesteringarna med utgångspunkt från mönstret i de ofta mycket stora amerikanska multinationella företagens utlandsinvesteringar. Men hur väl stämmer dessa förklaringar på andra länders utlandsinvesteringar och vad kan man lära av jämförande analyser?

Jämförelser mellan USA:s, Englands och Sveriges utlandsinvesteringar avslöjar skillnader som sammanhänger med ländernas storlek, traditionella handelsförbindelser med andra länder och komparativa fördelar i produktionen. De sistnämnda visar sig också påverka investeringsländernas "komparativa fördelar" vid utlandsproduktion.

Så t ex kan det faktum att svenska företag har en relativt mer omfattande utlandsförsäljning och dessutom en större benägenhet att förse utlandsmark-

¹ Swedenborg, B, *The Multinational Operations of Swedish Firms: An Analysis of Determinants and Effects*. IUI, Stockholm 1979.

naderna via export än amerikanska företag förklaras av skillnader i storlek mellan länderna. En mindre hemmamarknad betyder att tillväxt för svenska företag oundvikligen leder till expansion i utlandet. Det mindre avståndet till stora utlandsmarknader för ett litet europeiskt land samt det faktum att försäljning på hemmamarknaden ofta inte är tillräcklig för att utnyttja skalekonomier i produktionen förklarar varför exporten utgör en större andel för svenska företag än för amerikanska. Dessa skillnader illustreras i tabell 5.

Olikheter mellan länderna i utlandsproduktionens branschfördelning säger något om den konkurrensfördel som de utlandsinvesterande företagen har när de producerar utomlands. Svenska utlandsinvesteringar är således relativt koncentrerade till branscher där Sverige har komparativa fördelar som produktions- och exportland, medan amerikanska utlandsinvesteringar är mer betydande i branscher där USA har stora exportandelar. Detta kan tyckas paradoxalt, eftersom gynnsamma produktionsbetingelser i ett land borde innebära att produktionen stannar i landet. En förklaring är emellertid att ett överlägset kunnande har skapats inom företagen i just dessa branscher genom produktion i hemlandet och att detta kunnande även kan utnyttjas när en del av produktionen flyttas utomlands, t ex för att undgå tullar eller transportkostnader.

Tabell 5. *Svensk och amerikansk industris utlandsverksamhet: några jämförelser*

	Sverige			USA	
	1965	1970	1974	1966	1970
<i>Investeringar i fasta anläggningstillgångar</i>					
producerande dotterföretag i % av hemmaindustrin	*	22	*	17	20
<i>Sysselsättning</i>					
producerande och försäljande dotterföretag i % av hemmaindustrin	18	24	30	16	*
producerande dotterföretag i % av hemmaindustrin	16	20	24	13	(18) ^a
<i>Nettoförsäljning</i>					
av producerande och försäljande dotterföretag i % av total utlandsförsäljning	31	32	32	60	62
<i>Import</i>					
från producerande dotterföretag i % av industrivaruimport	0	1	2	13	16

* Uppgift saknas.

^a En uppskattning baserad på en urvalsundersökning.

Anm: *Nettoförsäljning* av utländska dotterföretag definieras som deras försäljning minus import från moderföretagen i investerarlandet. *Total utlandsförsäljning* definieras som dotterföretagens utlandsförsäljning plus total industrivaruexport.

Källa: Swedenborg (ibid.).

Utlandsproduktionens bestämningsfaktorer

En ekonometrisk analys av svenska företags benägenhet att exportera till respektive producera i utlandet visar att de utlandsinvesterande företagens konkurrensfördel på utlandsmarknaderna är knuten till en relativt stor användning av utbildad och yrkesskicklig arbetskraft. Däremot kännetecknas inte dessa företag av en i förhållande till sin storlek omfattande forsknings- och utvecklingsverksamhet. Tvärtom tycks det vara så att innovativa företag i stället kunnat utnyttja sin konkurrensfördel via export.

Detta kan bero på att utlandsproduktion blir aktuell först när produkterna är relativt standardiserade och skillnader mellan länder i rena tillverkningskostnader och i handelshinder blir mer utslagsgivande för konkurrensförmågan.

Valet mellan export och utlandsproduktion vid försäljning på utländska marknader beror på flera faktorer. En hög kapitalintensitet och skalekonomier i produktionen motverkar utlandsproduktion. Flera faktorer tyder på att ”marknadsnärhet” – en sammanfattande beteckning för avståndsberoende kostnader såsom tullar och andra handelshinder – också har betydelse för produktionens lokalisering.

Olikheter i lönenivå mellan länder har inte i allmänhet den betydelse man skulle kunna förvänta sig. Således har svenska företag i genomsnitt en större benägenhet att producera i länder med höga löner än i länder med låga löner. Detta måste tolkas som att höglöneländer kännetecknas av andra faktorer som *mer än* kompenserar den höga lönenivån – på kostnadssidan en hög produktivitet hos arbetskraften och på efterfrågesidan relativt stora marknader för sofistikerade industrivaror.

Frånsett inverkan av utlandets lönenivå är resultaten inte oväntade och stämmer ganska väl med resultaten från liknande undersökningar som baseras på data för amerikanska företag. Man är numera överens om vilka allmänna faktorer som ligger bakom framväxten av multinationell verksamhet. Utlandsinvesterande företag har en konkurrensfördel som baseras på ett överlägset kunnande – t ex en unik produkt eller ett unikt produktions- eller marknadsföringskunnande. Utlandsproduktion tillåter ett mer effektivt utnyttjande av detta kunnande när tillverkningskostnaderna utomlands är lägre eller när handelshindren är höga.

Effekten på exporten av reglerad utlandsproduktion

Såväl produktionens lokalisering som utrikeshandelns omfattning och inriktning bestäms simultant och av, i huvudsak, samma faktorer. Man kan således tala om dessa faktorerers inverkan på både utlandsproduktion och handel men man kan inte tala om ”utlandsproduktionens effekt på handeln”. Däremot kan man fråga sig vilka effekter kvantitativa regleringar av utlandsproduktionen

skulle ha på t ex exporten från hemlandet. Man är då intresserad av hur mycket större eller mindre exporten hade varit *om* utlandsproduktionen *inte hade tillåtits* öka.

Effekten på exporten är beroende av om de varor som exporteras respektive produceras i utlandet är substitut eller komplement. Om de huvudsakligen är substitut innebär en ökad utlandsproduktion att exporten är mindre än den skulle ha varit om utlandsproduktionen inte hade tillåtits öka. Effekten på längre sikt beror också på om företagets tillväxt på utlandsmarknaderna indirekt gynnar företagets totala konkurrenskraft, exempelvis på grund av att ökad företagsstorlek möjliggör större satsningar på FoU, ett vitt förgrenat och specialiserat distributions- och servicenät, etc.

Vad menas med "utlandsproduktionens effekt på exporten"?

Vad som skall menas med "utlandsproduktionens effekt på exporten" är inte alltid helt klart för dem som deltar i debatten. Ofta dras slutsatser om denna effekt på grundval av det enkla sambandet mellan export och utlandsproduktion, t ex som det som framgår av tabell 6. Tabellen avslöjar ett negativt samband mellan svensk exporttillväxt och utlandsproduktionens tillväxt i olika

Tabell 6. *Nettoförsäljning av utländska produktionsföretag i relation till svensk export i olika regioner 1965 – 70 och 1970 – 74*

	Dotterbolagsproduktionens ^a andel av total utlandsförsäljning ^b (%) 1970	Procentuell förändring			
		dotterbolagsproduktion		svensk export ^c	
		1965 – 1970	1970 – 1974	1965 – 1970	1970 – 1974
<i>Industriländer</i>	29	83	93	66	96
EEC	42	103	96	52	87
EFTA	15	92	78	79	97
<i>varav</i>					
Norden	12	120	94	79	93
Övriga Europa	11	327	368	39	175
Nordamerika	37	16	94	76	83
<i>varav</i>					
USA	36	9	89	70	79
Övriga i-länder ^d	42	104	74	40	124
<i>Utvecklingsländer</i>	31	76	78	92	140
Afrika	5	10	224	128	74
Asien	22	7	26	94	162
Latinamerika	49	131	90	69	121
<i>Totalt</i>	29	82	91	69	101

^a Producerande dotterbolags försäljning minus import från Sverige.

^b Dotterbolagsproduktion plus svensk export.

^c Exklusive export till Östeuropa.

^d Australien, Nya Zeeland, Sydafrika.

länderområden 1965 – 70 och 1970 – 74. Exporttillväxten har varit relativt blygsam i länder där produktionstillväxten har varit relativt hög, såsom i EG, i Europa utanför handelsblocken (speciellt Spanien) och i Latinamerika. Det negativa sambandet är starkast för perioden 1965 – 70. Sambandet för den senare perioden är fortfarande negativt men insignifikant.

Ett diametralt motsatt samband kan observeras i en jämförelse mellan olika företags export och deras utlandsproduktion. Det enkla sambandet mellan export och utlandsproduktion (i log form) är här starkt positivt, som framgår av figur 10.

I ingetdera fallet säger sambandet något om "utlandsproduktionens effekt på exporten". Den utveckling som illustreras i tabellen speglar sannolikt främst inflytandet av faktorer som påverkar produktionens lokalisering; det samband som framkommer i diagrammet visar inflytandet av faktorer som påverkar både exporten och utlandsproduktionen: exempelvis skillnader mellan företag i konkurrenskraft.

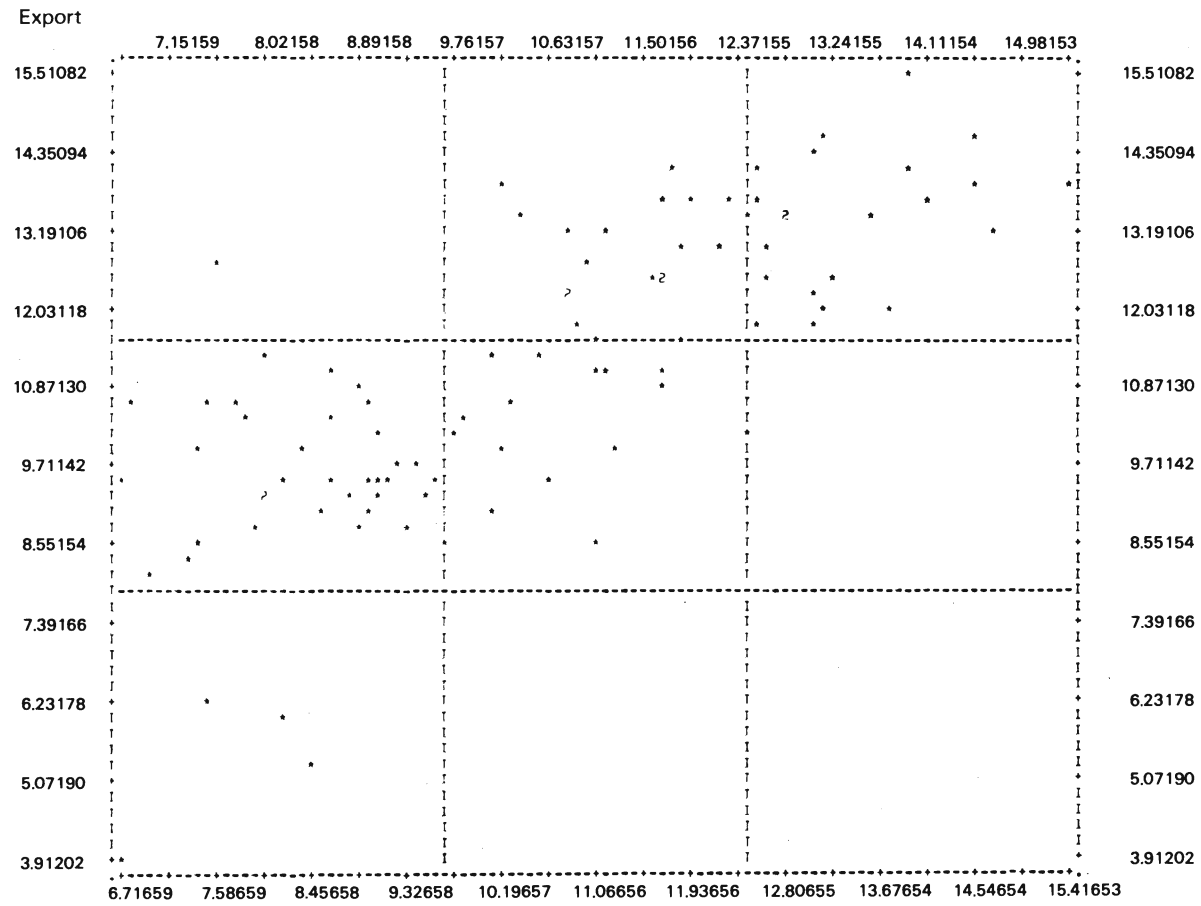
För att besvara frågan om hur mycket större eller mindre exporten skulle ha varit om utlandsproduktionen inte hade tillåtits öka är det nödvändigt att konstanthålla alla andra faktorer som påverkar både export och utlandsproduktion samt att renodla den effekt som går från utlandsproduktionen till exporten från den som går i motsatt riktning. Detta har knappast gjorts på ett tillfredsställande sätt i någon tidigare undersökning. Även om den metod som använts i den här redovisade studien är överlägsen i princip, bör resultaten ändå tolkas med försiktighet.

Empiriska resultat för svenska företag

Regressionsskattningar av effekten av en utifrån given ökning – t ex som en följd av minskad reglering – av svenska företags utlandsproduktion visar följande. Ökad utlandsproduktion leder till ökad export av varor som är komplementära till utlandsproduktionen och minskad export av varor som är icke-komplementära till, eller substitut för, utlandsproduktionen. Nettoresultaten av dessa motsatta effekter är *i genomsnitt* en svagt positiv effekt på de utlandsinvesterade företagens export. Den skattade nettoeffekten är emellertid blygsam, i storleksordningen 0 – 9 kronor per 100 kronors ökning av utlandsproduktionen. Detta är en genomsnittssiffra och gäller marginella förändringar på kort sikt. För ett längre tidsperspektiv är det viktigt att till denna lägga den positiva effekt som företagets utlandstillväxt har för deras *totala* konkurrenskraft och tillväxt.

Man kan fråga sig varför frågan om "utlandsproduktionens effekt på exporten" skapat så mycket debatt – inte bara i Sverige utan även i andra utlandsinvesterade länder som USA och England – när effekterna är så små. Till stor del

Figur 10. Enkelt samband mellan olika företags export och utlandsproduktion

har det berott på osäkerhet om vad alternativet till utlandsproduktion skulle ha varit och i vilken utsträckning utlandsmarknaderna hade kunnat förses via export. Resultaten av den svenska analysen visar att de inte hade kunnat förses via export, dvs utan utlandsproduktion hade dessa marknader i stort varit förlorade för företagen. Genom att producera utomlands inte bara vinner företagen i utländska marknadsandelar utan lyckas också exportera något mer än om de inte hade förlagt en del av tillverkningen utomlands. Detta resultat är viktigt inte minst för att det eliminerar ett av de skäl som för närvarande anges som grund för kontroll av företagens utlandsinvesteringar under den svenska valutaregleringen.